

Da li je sredozemna medvjedica nestala iz Jadrana?

Sredozemna medvjedica (*Monachus monachus* HERMANN 1779) bila je, bez sumnje, oduvijek jedini predstavnik sisavaca — perajara u Sredozemnom moru, pa tako i u Jadranu kao dijelu istog mora, iako iz tih davnih vremena nema dovoljno sigurnih podataka. Vjerojatno se Aristotelov naziv »foke« i Plinijev »vitulus marinus« odnose upravo na ovu životinju. Poznato je također da ju spominje i Homer u svojoj »Ilijadi«. Prvi i donekle pouzdan opis sredozemne medvjedice ostavio je zoolog Rondolet (1507-1566), koji je naziva »vitulus maris mediterranei« (sredozemno morsko tele). Spominje je također i bolonjski prirodoslovac Aldrovandi (1527-1605), koji je u Bologni vidio živu medvjedicu, ulovljenu od nekih ribara. Mauro Orbini (? — 1614), nekadašnji opat benediktinskog samostana sv. Marije na Mljetu, navodi da u tamnošnje jezero često zalaze »orsi marini« (morski medvjedi), te ribarima prave velike štete, ali ih tamo nije nikada vidio. Mnogo kasnije (1599) ribari su kod Gaete ulovili živu med-

vjedicu i više su je mjeseci pokazivali širom Italije. Tako ju je i on vidio u Pesaru, te je dao detaljan opis njezinog ponašanja. Thomas Astaler, štampar iz Augsburga, izdao je 1687. knjigu nepoznatog pisca pod naslovom »Virdarii Adriatici Teriothrophaeum«. U drugom dijelu te knjige na 44. strani prikazana je u bakrotisku slika neobičnog bića, s tijelom ribe i glavom đavla. Uz nju je i opis tzv. morskog vraga (Meerteufel) što se u stvari odnosi na medvjedicu, ulovljenu 1624. u okolici Šibenika.

Naš poznati pjesnik, benediktinac Mavra Vetranović — Čavčić (1482-1576) proveo je više godina kao pustinjač na otočiću Sv. Andrija kod Dubrovnika, gdje je sastavio svoj glasoviti spjev »Remeta«. U njemu je, u tridesetak stihova, na veoma duhovit način opisao ponašanje medvjedice, što predstavlja prvi prikaz života ove vrste na našem jeziku. Za ilustraciju prenosimo navedene stihove u izvornom obliku:

—□—

Još je pećao, još je bieda
što se trpi, što se pati
od morskoga od medvjeda,
ki se sa mnom često rati;
na odmetac i trsticu
er kad počnem ja ribati,
raždene mi svu ribicu,
kad se pećao taj naklati.
Kad ga hoću otjerati
nit me haje, nit me čuje,
ner se počne ocierati
i očima namiguje.
I taj pustoš kad se tjera,
zagledati ga nije milo,

s brci čeljus' gdi ociera
i na mene krivi rilo.
Još me obhodi velja tuga,
gdi plovući tiho bata
i mnome se trudniem ruga
kriveći se priko vrata.
Pak zanori ter zaprdi,
ter se more zabobuči,
ter do Pšunja*) sve zasmrdi,
kako u paklu gdi vre ključi.
A pak s jutra kad podrani,
tužice su i žalosti,
oko školja gdi pogani
i bez stida gdi pakosti.

Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića, Dio I,
3. Remeta, str. 20-21 stih. 321-349. Zagreb, 1891.

*) do Pšunja — do Šunja

Do kraja 18. stoljeća poznato je samo nekoliko podataka o medvjedici iz našeg mora; Zna se za ulov medvjedice iz 1722. kod Rovinja. Nutrizio Grisogono (1780) navodi da su još u 17. stoljeću medvjedice bile dosta česte u cijelom Jadranu, ali su već u njegovo vrijeme postale vrlo rijetke (che nel scorso secolo s'incontravano di sovente, sono divenute oggidì rarissime). Za nas je posebno zanimljiv krupan mužjak, uhvaćen u jesen 1777. kod otoka Cresa. Kako je medvjedica već tada postala prilično rijetka, ulov je pobudio veliko zanimanje. Ovo je ponukalo grupu mletačkih ribara da krenu na mukotrpan put u Pariz, gdje su lovinu poklonili francuskom kralju, a zatim je dospjela u pariški Prirodoslovni muzej. Putujući Evropom ribari su živu medvjedicu pokazivali za novac i kroz godinu dana ostvarili su čistu dobit od 100.000 lira. Prilikom prolaza kroz Strassbourg životinju je slučajno vidio poznati zoolog Johann Hermann, te ju je detaljno opisao, o čemu je u Berlinu 1779. objavio poseban rad sa slikom. Tako je medvjedica iz našeg mora poslužila za prvi sistematski opis vrste i ušla je u zoološku terminologiju pod poznatim imenom *Phoca monachus* Hermann (sada *Monachus monachus* Hermann 1779). Broj registriranih nalaza i opažanja znatno se povećao u 19. stoljeću (osobito pod kraj istog), najviše zaslugom poznatih zoologa Spiridiona Brúšine i Dubrovčani-na Balda Kosića. Tako iz tog vremena znamo

za desetak nalaza i skoro toliko opažanja. U tom razdoblju zapisani su ovi podaci za dubrovačku okolicu:

1824—1826. Geolog Partsch spominje medvjedicu za Mljet, ali bez nekih pobližih podataka.

1857. F. Petter navodi da je za vrijeme boravka u Dubrovniku doznao da se skoro svake godine ubije po 1 ili 2 medvjedice u dubrovačkoj okolini.

1883. Engleski konzul G. J. Faber piše »only single specimens are occassionally caught at Ragusa...«

1889. B. Kosić navodi »da su po kazivanju tamošnjih žitelja ulovili prije mnogo godina medvjedicu u Župi, i to baš u vinogradu, jamačno ne daleko od mora«.

Kosić nadalje bilježi i slijedeće pouzdane podatke:

1871. ili 1874. ulovljena je živa ženka kod Koločepa. Bila je duga 1.50 m. Neko vrijeme pokazivali su je živu u Dubrovniku i po mjestima Dalmacije.

1874. Odrasla ženka, duga 2.67 m ubijena je u proljeće kod Trstenika na Pelješcu.

1878. ili 1879. ubijena su tri primjerka između Trstenika i Šipana. Jedan od njih bio je dugačak 2.50 m.

1885. Anutn Gjuretić ubio je 10. V jedan primjerak u Velikom Vratniku. Bio je preko 2.50 m dužine.

1889. Jako Bini pucao je na jednu medvjedicu između Dakse i Lapada, ali je nije pogodio. U kolovozu, rujnu i listopadu vidjeli su Melko i Marko Tomašević i A. Miletić po jednu medvjedicu na Dančama, odnosno kod tvrđava Bokara i Lovrijenca u Pilama.

1890. U ožujku vidio je kapetan M. Katičić tri medvjedice kod tvrđave Lovrijenac. Životinje su otplivale prema Lokrumu.

1891. U lipnju vidio je N. Gluhojević medvjedicu na obali Lopuda, a koncem srpnja iste godine jedan primjerak pratio je njegovu barku od Koločepa do Lopuda.

Najviše podataka o prisustvu medvjedice na Jadranu imamo za prvih šezdesetak godina našeg stoljeća, što je i razumljivo s obzirom na brzi razvoj pomorskog saobraćaja i sve savršenije vatreno oružje. Današnji promet po moru daleko je bolji nego u doba vesala, pa su i mogućnosti da se medvjedice vide ili ubiju znatno veće nego ikada prije. Ljudi su sada stalno prisutni na moru, pa je za medvjedice ostalo premalo mjesta. Podaci za ovo razdoblje razasuti su po raznim stručnim časopisima (»Priroda«, »Morsko ribarstvo«, »Lovački vjesnik«), a ponekada i na stranicama lokalne štampe, što znatno otežava evidenciju opaženih ili ubijenih primjeraka. Ipak se zna da je kroz navedeno razdoblje ubijeno preko 30 primjeraka, a skoro toliko ih je opaženo. Iz šireg područja dubrovačke okolice poznati su slijedeći podaci:

1906. oko 29. X ubijena je odrasla ženka na ušću Neretve, te se čuva u sarajevskom Zemaljskom muzeju. Nadalje je neki »g. Pehar iz Sarajeva« pričao O. Reiser-u da je ovu životinju vidio nekoliko puta oko Zelenike u Boki Kotorskoj.

1928. U listopadu ubijen je 1 primjerak kod Mokošice u Rijeci dubrovačkoj.

1930. U rujnu ubijena je mlada ženka na južnoj obali Pelješca. Bila je duga 1.20 m. Nalazila se u splitskom muzeju.

1933. Ribari D. i M. Perazić ubili su 4. IV jedan primjerak uz otočić Katić kod Petrovca n/m. Životinja je bila 2.60 d duga, a težila je 360 kg. (L. E. Trouessart navodi 3.30 m kao maksimalnu dužinu ove vrste). Ribari su preparat ove životinje do početka ljeta pokazivali za novac širom Jugoslavije. Nije poznato što se kasnije s njim dogodilo.

1938—1940. Kroz ovo razdoblje ljeti je češće opažan jedan primjerak na rtu Kobila, na ulazu u Boku Kotorsku, a još jedan ispred Krtola u zaljevu Trašte kod Tivta. U isto vrijeme ubijen je kod Cavtata jedan primjerak, koji je u želucu imao oko 20 kg ribe.

1950. Opažen je jedan primjerak na kupalištu u Veloj Luci.

1951. Opet je opažen 1 primjerak na otočiću Ošnjak, ispred Vele Luke.

1956. U toku ljeta češće je opažan 1 primjerak oko prolaza Harpoti, između otoka Šipana i Jakljana.

1956. Ribar Andro Žmirak s Lopuda ubio je u noći 28/29. XI kod Molunta odraslu ženku, tešku cca 100 kg. Životinju su jedno vrijeme izložili u dubrovačkom Akvariju. Zatim je njezina koža bila pohranjena u dubrovačkom muzeju, gdje je kasnije propala.

Broj podataka naglo opada nakon 1963., kad je medvjedica, »kao najugroženija vrsta naše faune«, stavljena pod trajnu zaštitu. Izgleda da je i nakon toga stradalo više primjeraka, ali su ostali nepoznati, uglavnom zbog straha od posljedica.

Medvjedica je bila nekada rasprostranjena u Sredozemnom moru, uključujući Jadran i Crno more. Živjela je također na dijelu atlanske obale, od Francuske, Španjolske i Portugala, te do Mauritanije u sjeverozapadnoj Africi, uključujući Madeiru i Kanarske otoke. Čini se da je danas nestala iz većeg dijela Sredozemlja, osim nekih egejskih otočića i možda Sardinije. Prema najnovijim podacima još je dosta česta u Mauritaniji. U Jadranu je nekada dolazila oko Kvarnerskih otoka, uz obale Istre i u Tršćanskom zaljevu, a nalažena je također i blizu Šibenika. Najčešća je bila u dijelovima srednje i južne Dalmacije, osobito oko Visa i Lastova s okolnim otočićima, a zadržavala se oko Hvara, Korčule i Mljeta, te na nekim drugim lokalitetima. Nadalje je

bila prisutna na cijelom području od poluotoka Pelješca do ulaza u Boku Kotorsku. Nađena je također kod Neuma, na ušću rijeke Sutrine, u Rijeci dubrovačkoj, a jednom čak oko 20 km uzvodno uz rijeku Neretvu, što je bio poseban kuriozitet.

Biologija ove vrste je općenito slabo proučena, te se vrlo malo zna o njezinom životu. Za razliku od većine tuljana, medvjedica je izrazito solitarna vrsta, jer većinom živi pojedinačno, na dalekim i nepristupačnim obalama. Jednako u vrijeme parenja stvara kratkotrajne parove, a ponekada ih se može vidjeti u malim grupama po 4 do 6 zajedno. Ženka se pari svake druge godine, što je vrlo nepovoljno za opstanak vrste. Oko 10 do 11 mjeseci nakon parenja, obično pod kraj ljeta ili početkom jeseni ženka rađa jedno, rjeđe dva mlada. Rađa ih na kopnu, obično u nekoj podnoj morskoj pećini. Mladunče sisa 1-2 mjeseca i neobično brzo raste zbog velike količine vrlo hranljivog mlijeka. Nakon završetka laktacije (dojenja) ženka napušta mladunče i ono postaje samostalno. Medvjedica se hrani raznim morskim životinjama, pretežno ribama i glavonošcima (lignje, hobotnice, sipe), ali ne zazire ni od rakova, školjkaša i drugih morskih organizama.

Ribari su medvjedicu oduvijek mrzili i bezobzirno su je uništavali, iako ona za ribarstvo nije nikad bila toliko štetna kao npr. pliskavice koje su još uvijek dosta česte. Prošlo je već skoro 17 godina, a o medvjedici nema novih vijesti, iako se stalno ponavlja da

ih u Jadranu navodno »živi oko 10-20 primjerala«. Kako bi se skrenula pažnja javnosti na nužnost spašavanja ove najugroženije životinje, njezin lik uzet je za simbol nedavnih Mediteranskih igara u Splitu, iako je već tada bilo jasno da je medvjedica zauvijek nestala iz našeg mora. Budućim pokoljenjima ostaje samo neke uvale, zaljevi, pećine i stijene s njezinim imenom, kao tužna uspomena da je nekada živjela u našem Jadranu.

LITERATURA:

- Brusina S. (1889.): Sisavci Jadranskog mora, Zagreb, 11-28
- Reiser O. (1906.): Morsko tele (*Pelagius monachus*) ulovljeno kod Opuzena. Glasnik Zem. muzeja, 18 (497-498), Sarajevo.
- M. H. (1933.): Rijedak ulov naših ribara. Priroda, p. 266. Zagreb.
- Babić K. (1942): Zemljopis Hrvatske II dio, p. 491. (Životinje).
- Pavletić J. (1950): Sredozemna medvjedica. Lov. vjesnik 7/1950.
- Županović Š. (1955): Zaštita sredozemne medvjedice. Priroda. 224.
- Županović Š. (1955): Zaštita sredozemne medvjedice. Priroda. 224.
- Dubrovčanin (1956): Bijeli tuljan u Jadranskom moru. Priroda. p. 335. Zagreb.
- Dubrovčanin (1956): Još jednom o sredozemnoj medvjedici u Jadranu. Priroda (31), Zagreb.
- Šimera M. (1957): Još o sredozemnoj medvjedici. Priroda (31), Zagreb.
- Kosić B. (1892): Njeke viesti o sisavcima Jadranskog mora kod Dubrovnika i okolice. Zagreb.

